

ВИЗНАЧЕННЯ МЕТОДОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ ДО ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БІДНОСТІ

Завгородня Світлана Павлівна,

кандидат наук з державного управління

ORCID: 0000-0002-2177-9995

У статті здійснено комплексний аналіз проблемних питань попередження та боротьби з енергетичною бідністю в Україні у контексті започаткованої лібералізації ринків електроенергії та газу, визначених Україною Цілей сталого розвитку стосовно забезпечення доступу до надійних, стійких і сучасних джерел енергії, а також пріоритетів державної енергетичної політики країн – членів Європейського Союзу, нормативна база якої сьогодні активно запроваджується в Україні. Здійснена концептуалізація підходу як основи сучасної методології підвищення ефективності державного управління при попередженні та боротьбі з енергетичною бідністю в Україні. В основі цього підходу – з’ясування сутності концепту «енергетична бідність» як соціального явища та досить складного об’єкта управління з притаманними йому властивостями. Показано, що складність об’єкта управління зумовлюється проявами потенційної несумісності з «власними інтересами» населення, необхідністю розвитку їх адаптивної властивості, а також самоактивності та самоуправління населення в соціальних системах. Акцентується увага на тому, що предметами управлінських зусиль органів державної влади у процесі попередження та боротьби з енергетичною бідністю мають бути фактори, які спричиняють виникнення енергетичної бідності. Встановлено доцільність поєднання системного та ситуаційного підходів у процесі державного управління щодо попередження та боротьби з енергетичною бідністю. У цьому випадку системний підхід має концентрувати зусилля суб’єктів державного управління на розкритті цілісності вказаного процесу як об’єкта управління, його складниках та взаємозв’язках між ними, а застосування ситуаційного підходу зумовлено необхідністю пошуку ефективних управлінських рішень на основі об’єктивної оцінки взаємозалежності факторів, які є причинами виникнення енергетичної бідності та зростання ймовірності її настання.

Ключові слова: енергетична бідність, системний підхід, ситуаційний підхід, державне управління щодо попередження енергетичної бідності, лібералізація енергетичних ринків.

Zavgorodnia Svitlana

DETERMINATION OF METHODOLOGICAL APPROACH TO PUBLIC ADMINISTRATION FOR THE PREVENTION OF ENERGY POVERTY

In the article it is realized an comprehensive analysis of the problem issues of the prevention and combating of energy poverty in Ukraine in the context of initiated liberalization of electricity and gas markets, confirms Ukraine’s goals of Sustainable Development, which provide for access to reliable, sustainable and modern energy sources, as well as are defined among the priorities of the state energy policy of the European Union member states, the normative base of which is being introduced in Ukraine. It is conceptualization of the approach as the basis of the modern methodology of improving the efficiency of public administration for preventing and combating energy poverty in Ukraine is based on the clarification of the essence of the concept of “energy

poverty” as a social phenomenon and a rather complex object of management with its inherent properties. It is shown that complexity of the object of management are due to manifestations of potential incompatibility with the “own interests” of the population, the need for the development of their adaptive property, as well as self-regulation and self-management in social systems. The emphasis is placed on the fact that the subjects of the administrative efforts of public authorities in the process of preventing and combating energy poverty must be factors that are the “driving force” of the emergence the energy poverty. The expediency of combination of systemic and situational approaches in the process of public administration in relation to the prevention and combating energy poverty has been established. In this case, the systematic approach should concentrate on the efforts of public administration entities to reveal the integrity of the specified process as an object of management, its components and interrelationships between them, and the application of a situational approach is conditioned by the need to seek effective management decisions on the basis of objective assessment interdependence of factors that are the causes of energy poverty and increase the probability of its onset.

Keywords: energy poverty, system approach, situational approach, state governance on prevention of energy poverty, liberalization of energy markets.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Важливим орієнтиром у досягненні Україною Цілей сталого розвитку, які були представлені в Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» та затверджені на Саміті ООН в 2015 р., визначено забезпечення доступу до надійних, стійких сучасних джерел енергії. Реалізація цих положень здійснюється в руслі запровадження та розширення Україною нормативно-правової бази Європейського Союзу з енергетики, що з-поміж іншого передбачає: забезпечити доступ до надійних, стійких сучасних джерел енергії у межах соціальних зобов'язань зі встановленням справедливої ціни на енергоресурси; попередження та подолання енергетичної бідності¹ без використання важелів ціноутворення на ринку енергоресурсів.

Сьогодні проблематику попередження та боротьби з енергетичною бідністю визначено серед пріоритетів державної енергетичної політики європейських країн. Зокрема, з ініціативи Європейської Комісії для надання допомоги державам-членам у їхніх зусиллях із запобігання енергетичної бідності наприкінці 2017 р. було створено Обсерваторію з питань енерге-

тичної бідності (EU Energy Poverty Observatory) [1]; у лютому 2019 р. в Італії створено Обсерваторію з енергетичної бідності (Osservatorio Italiano sulla Povertà Energetica, OIPE) і представлено звіт про стан енергетичної бідності та інструменти державної політики з її запобігання [2]; у квітні 2019 р. уряд Іспанії затвердив Національну стратегію боротьби з енергетичною бідністю на 2019–2024 роки [3].

В Україні наразі відсутні інституційні засади для виявлення населення, яке страждає від енергетичної бідності, проте чинними є низка нормативних та законодавчих актів, що визначають повноваження та компетенцію державних органів щодо енергозабезпечення населення. Попри це, за даними Держстату України, в 2017 р. 28,3 % домогосподарств не мали достатньо коштів для своєчасної оплати орендних платежів або житлово-комунальних послуг, а 25,6 % – для підтримання достатнього рівня тепла у житлі (у державах – членах ЄС в 2016 р. ці показники в середньому становили 10,4 та 8,7 % відповідно) [4]. Це свідчить про актуальність дослідження проблеми попередження та боротьби з енергетичною бідністю в Україні, передусім державно-управлінських аспектів.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Аналіз наукового доробку українських фахівців із проблем енергетичної бідності свідчить про їхню практичну спрямованість, що відображається передусім у працях аналітичного характеру. Зокрема, фахівці Міжнародного

¹ За визначенням, що представлено EU Energy Poverty Observatory, *енергетична бідність* – це чітка форма бідності, пов'язана з різними несприятливими наслідками для здоров'я та благополуччя людей, що посилюється через неможливість доступу до найважливіших енергетичних послуг, необхідних для забезпечення гідного рівня життя та здоров'я людей: адекватні тепло, охолодження, освітлення, енергія на електроживлення.

центру перспективних досліджень в праці «Україна на межі енергетичної бідності: як захистити вразливі соціальні групи» [5] акцентують увагу на дослідженні проблем захисту вразливих споживачів енергетичних ресурсів під час реформування енергетичного ринку. Аналітична розробка «Енергетична бідність: проблеми та підходи в ЄС та Україні» [6], підготовлена колективом, що складався із фахівців різних аналітичних центрів, розкриває основні засади законодавчого регулювання, фактори виникнення, окремі аспекти вимірювання і масштаби енергетичної бідності у ЄС та в Україні.

Дослідження окремих аспектів проблеми попередження енергетичної бідності висвітлюється також у наукових працях українських учених. Зокрема, ці публікації стосуються: суб'єктно-об'єктних відносин у системі забезпечення енергетичної безпеки України в умовах подальшої лібералізації внутрішнього енергетичного ринку (О. Суходоля) [7]; доцільності створення інституційної основи функціонування енергетики в ринкових умовах та патерналістських очікувань населення (О. Суходоля, А. Сменковський) [8]; організаційно-правових засад формування й реалізації державної політики, спрямованої на боротьбу з енергетичною бідністю, у контексті вимог законодавства ЄС (Ю. Ващенко) [9].

Метою статті є аналіз на методологічному рівні проблем енергетичної бідності в Україні і на цій основі концептуалізація підходу щодо підвищення ефективності державного управління з її попередження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з проблем під час дослідження ефективності управлінських впливів на об'єкт управління є визначення когнітивних (визначальних) ознак його складності. Це значною мірою зумовлює різну комбінацію необхідних інструментів (правових, мотиваційних, інформаційних, фінансових тощо), які застосовує суб'єкт управління, послідовність та інтенсивність їх використання. Здебільшого вказана складність є досить непростою проблемою з огляду на те, що в теорії і практиці державного управління об'єктами управління зазвичай є соціальні явища (системи, інститути, інституції, процеси тощо). Науковці акцентують увагу на таких визначальних ознаках (властивостях) складності об'єкта управління [10]: 1) наявність власних цілей та інтересів; 2) самоактивність

(здатність до дій, котрі зумовлені внутрішніми мотивами, що втілюється в цілеспрямовану діяльність й орієнтацію на конкретні результати); 3) самоуправління (зумовлює усвідомлення об'єктивної дійсності, життєвих потреб, суспільної ситуації та наявності внутрішніх джерел розвитку); 4) адаптивність (здатність об'єктів управління, наприклад особи, адекватно сприймати вплив суспільного середовища і в умовах, що склалися, розвивати себе, пристосовуючись до цього середовища).

При дослідженні проблем енергетичної безпеки з точки зору її складності як об'єкта управління визначено [7], що увага має бути зосереджена передусім на «процесах», які відбуваються в об'єкті управління, розкриття об'єкта як системи з виокремленням поряд із традиційними складниками (елементи, зв'язки, структура) її матеріального та процесуального складників. У цьому випадку на окрему увагу заслуговують такі особливості об'єкта управління, як-от: потенційна сумісність/несумісність його інтересів з інтересами суб'єкта управління; наявність у об'єкта управління рис, сформованих «попереднім» суб'єктом управління, внаслідок чого об'єкт управління завжди певною мірою непідконтрольний «новому» суб'єкту управління.

В Україні лібералізація ринків електроенергії та газу, що передбачено Договором про заснування Енергетичного співтовариства та Директивами Третього енергетичного пакета ЄС, визначає різні інструменти державно-управлінських впливів для забезпечення доступу населення до надійних, стійких сучасних джерел енергії. Застосування суб'єктами управління ² інструментів державного регулювання, з одного боку, зумовлює здійснювати державну підтримку окремих категорій споживачів енергетичних ресурсів у межах соціальних зобов'язань зі встановленням справедливої ціни, а з іншого — створювати умови для реалізації потреб в енергетичних ресурсах, забезпечуючи власними зусиллями зменшення обсягів їх споживання. Проте відхід від політики субсидування енергопостачання, встановлення ринкових цін на енергоресурси та запровадження адресної соціальної підтримки для вразливих споживачів енергоресурсів сприймається громадянами досить неоднозначно та засвідчує прояви

² У загальному випадку під суб'єктом державного управління розуміємо систему органів державної влади в суміжних сферах діяльності, що наділені повноваженнями з енергозабезпечення населення. Під об'єктом управління розуміємо [11] процеси, метою яких є задоволення потреб населення в енергетичних ресурсах, котрі необхідні для підтримання способу життя, притаманного конкретному суспільству в конкретний період.

потенційної несумісності із їхніми «власними інтересами», що зумовлено, скажімо, існуванням індивідуальних цілей, егоїстичних потреб.

Прикладом може слугувати ситуація, коли одержувачі субсидії, які відносяться до категорії вразливих споживачів, споживають енергоресурсів набагато більше, ніж домогосподарства, що оплачують рахунки самостійно, а також намагання заможних верств населення отримати адресні субсидії. За даними НАК «Нафтогаз України», у Кіровоградській області споживачі-субсидіанти, які проживають у квартирах з індивідуальним опаленням, споживають газу в 1,6 раза більше, ніж ті, хто субсидій не отримує. А субсидіанти, які проживають у будинках, споживають газу вдвічі більше, ніж сім'ї, які не отримують соціальної допомоги [12]. Окрім того, середній показник отриманої домогосподарствами субсидії в готівковій формі у березні цього року становив 1681 грн, а розмір субсидії коливався від 0 до 24 тис. грн [13].

Як зазначалось у попередніх дослідженнях [14], подальше реформування ринків газу та електроенергії у напрямку відходу від політики субсидування енергопостачання, встановлення ринкових цін на енергоресурси зумовлює нейтралізацію патерналістських очікувань населення та переконань в існуванні дешевих енергетичних ресурсів. При цьому впровадження збалансованого патерналізму, за якого адресна соціальна підтримка поєднується з процесами суспільної самоорганізації, потребує розвитку *адаптивної властивості об'єкта* управління. В умовах лібералізації ринків газу та електроенергії йдеться про формування в населення певного рівня відповідальності щодо створення передумов для реалізації потреб в енергетичних ресурсах власними зусиллями.

Очевидно, що застосування інструментів суб'єктами управління, які спрямовані створювати умови для реалізації потреб населення в енергетичних ресурсах власними зусиллями та зменшення обсягів їх споживання, зумовлюють зростання *самоактивності та самоуправління об'єкта* управління. З метою вирішення цих завдань в Україні сьогодні реалізуються: Програма монетизації адресної соціальної допомоги відповідно до постанов Кабінету Міністрів України: «Деякі питання надання житлових субсидій населенню у грошовій формі» від 27.12.2018 № 1176 та «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» від 06.02.2019 № 62 (для заохочення отримувачів субсидій до раціонального споживання житло-

во-комунальних послуг); програми підвищення енергоефективності «Теплі кредити» і «Перші ластівки» (для заохочення споживачів знижувати обсяги енергоспоживання). Крім того, запроваджується 100 % комерційний облік, який дозволить об'єктивно визначати рівні споживання енергоресурсів за кожним окремим домогосподарством.

Проте окремі інструменти сприймаються населенням досить неоднозначно. Яскравим прикладом є ситуація, коли серед одержувачів субсидій є значна частка (25 %) тих, що не сплатили рахунки за комунальні послуги вчасно в результаті монетизації субсидій [15], а також стійке зростання заборгованості населення за житлово-комунальні послуги (на кінець жовтня 2018 р. вона становила 39,9 млрд грн і зросла до 63,5 млрд грн на кінець квітня 2019 р. [16]). Окрім того, такий інструмент, як-от захист від відключення вразливих споживачів у певні періоди на ринку електричної енергії, породжує проблему в субсидуванні державою накопиченої заборгованості населення за житлово-комунальні послуги, яка на кінець 2018 р. становила 33,611 млрд грн, що на 16 % більше, ніж на початку цього ж року [17].

Викладене вище характеризує суперечливий характер впливу суб'єкта на об'єкт державного управління, тобто процеси, метою яких є задоволення потреб населення в енергетичних ресурсах, які необхідні для підтримання способу життя, притаманного українському суспільству в сучасний період. Суперечливий характер впливу свідчить також і про те, що за високого рівня прояву окреслених вище властивостей зазначеного об'єкта управління можливим є послаблення сили впливу суб'єкта, перехід до орієнтуючого регулювання, і навпаки.

Таким чином, оскільки об'єктом державно-управлінських впливів у кінцевому підсумку є енергозабезпечення населення, то предметом впливу суб'єктів управління щодо попередження та боротьби з енергетичною бідністю населення варто вважати фактори, які спричиняють її виникнення в той чи той період його життєдіяльності.

На думку багатьох українських та іноземних фахівців, енергетична бідність може бути спричинена комбінацією трьох основних факторів: а) низького рівня доходів; б) низькою енергоефективністю будівель; в) високими цінами на енергію [18; 19]. На основі різної комбінації зазначених факторів зарубіжні фахівці [19]

виокремлюють низку інших чинників (факторів)³ енергетичної бідності, які часто розглядаються як відкриті множини. При цьому їх інтегральний вплив призводить до зростання ймовірності настання енергетичної бідності.

Для запобігання енергетичній бідності ступінь впливу суб'єктів на об'єкт управління значною мірою визначається умовами лібералізації та інтеграції енергетичних ринків країн – членів Енергетичного Співтовариства, а зміст суб'єктно-об'єктних відносин, ступінь впливу на об'єкт управління окреслено в таких аспектах, як подолання енергетичної бідності там, де вона була виявлена, та попередження енергетичної бідності. Для подолання енергетичної бідності правочинами Європейського Союзу (Директиви 2009/72/ЄС, 2009/73/ЄС) передбачено розробити національні плани дій або інші належні рамки з метою зменшення кількості осіб, які страждають від цієї ситуації. В аспекті попередження енергетичної бідності положення Договору про заснування Енергетичного Співтовариства, директив Третього енергетичного пакета та представлені в Офіційному повідомленні Європейської Комісії Четвертого енергетичного пакета «Чиста енергія для європейців» визначають допустимі засоби впливу у межах державної допомоги, що має соціальний характер, підвищення енергоефективності житлових будівель вразливим споживачам енергоресурсів на пріоритетній основі, заохочення до активної участі в зменшенні витрат, нарощування частки використання відновлюваних джерел енергії.

Передбачено, що вимоги положення Договору про заснування Енергетичного Співтовариства та правочини Європейського Союзу можуть виконуватись із використанням різних організаційно-правових та економічних механізмів. В Україні, однак, не передбачено дієві інструменти щодо виявлення населення, яке страждає від енергетичної бідності, а також критерії та інституційні засади для її вимірювання. Натомість запроваджено інструменти попередження енергетичної бідності, які передбачають соціальний захист вразливих споживачів енер-

горесурсів, що набувають права на державну допомогу в грошовій формі, захист вразливих споживачів від відключення у певні періоди на ринку електроенергії, покладання спеціальних обов'язків на НАК «Нафтогаз України», ДП «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом», ПАТ «Укргідроенерго», підвищення енергоефективності будівель. Проте показники, що характеризують недостатність коштів у частини населення для своєчасної та в повному обсязі оплати орендних платежів або житлово-комунальних послуг, а також для підтримання достатнього рівня тепла у житлі, свідчать про наявність проблеми енергетичної бідності.

Окреслені проблемні питання, що характеризують складність об'єкта управління, взаємозалежність і вплив факторів, які спричиняють виникнення енергетичної бідності, зумовлюють застосування та органічне поєднання в процесі державного управління системного⁴ та ситуаційного⁵ підходів.

Так, в аспекті, що розглядається, *системний підхід* має концентрувати зусилля суб'єктів державного управління на розкритті цілісності процесу попередження та боротьби з енергетичною бідністю як об'єкта управління та його складників, виявлення взаємозв'язків між ними, а також можливого ступеня впливу на вказаний процес із використанням наявних у розпорядженні суб'єкта управління інструментів (фінансових, інформаційних, правових тощо).

Застосування *ситуаційного підходу* зумовлено необхідністю пошуку ефективних управлінських рішень на основі об'єктивної оцінки і взаємозалежності факторів, які є причинами виникнення ситуацій, що призводять до виникнення енергетичної бідності та зростання ймовірності її настання.

³ За твердженням зарубіжних фахівців [19], доступність енергії характеризують такі чинники, як-от: *рівень доходів; вартість енергії; рівень споживання; звички користувачів енергії – тип споживання, тип системи опалення, відсоток централізованого опалення; особливості приміщення – права на помешкання, характеристики будівлі*. Одночасно зазначається, що в країнах із суворим кліматом і низьким рівнем соціально-економічного розвитку вирізняється також *чинник кліматичних умов*, що корелює з низькою якістю житлових умов і зумовлює неможливість належного опалення житла.

⁴ Найпоширеніші теоретичні засади до визначення поняття «системний підхід» узагальнюються таким чином [10; 20]: розгляд будь-якого об'єкта (у нашому випадку – процесу державного управління щодо попередження енергетичної бідності) як сукупності взаємозалежних елементів, розмежування суб'єкта та об'єкта державного управління, що сприяє виявленню й аналізу взаємодії між основними компонентами системи державного управління; завдання управління зводяться до інтеграції елементів, що утворюють систему.

⁵ Визначено [21] характерні ознаки ситуаційного підходу: переорієнтація зусиль з теорії управління на загальні потреби практики управління; вибір різних методів та засобів управління залежно від ефективності в конкретній ситуації; можливість визначити, як найбільш ефективно досягти цілей за умов, що склалися.

Висновки. Забезпечення доступу до надійних, стійких сучасних джерел енергії визначено орієнтиром у досягненні Україною Цілей сталого розвитку та реалізується у руслі запровадження та розширення в державі нормативно-правової бази Європейського Союзу. У країнах — членах ЄС проблема попередження та боротьби з енергетичною бідністю визначена серед пріоритетів енергетичної політики, без використання важелів ціноутворення, але із залученням різних організаційно-правових та економічних механізмів. В Україні показники, що характеризують недостатність коштів у населення для своєчасної та в повному обсязі оплати орендних платежів або житлово-комунальних послуг, а також для підтримання достатнього тепла в помешканні, свідчать про наявність проблеми настання енергетичної бідності в Україні.

Для задоволення потреб населення в енергетичних ресурсах, які необхідні для підтримання способу життя, притаманного конкретному суспільству в конкретний період, у процесі державного управління необхідно враховувати когнітивні (визначальні) ознаки, які характеризують складність об'єкта управління, а також і те, що за високого рівня прояву цих ознак можливим є послаблення впливу суб'єкта управління, перехід до орієнтуючого регулювання, і навпаки. Серед цих ознак, зокрема:

прояви потенційної сумісності/несумісності управлінських рішень з егоїстичними потребами індивідів (ознака несумісності, наприклад, проявляється у намаганні заможних верств населення отримати адресні субсидії); адаптивна властивість об'єкта управління, яка, наприклад, передбачає формування в населення відповідного рівня відповідальності, що раніше не вимагалось, та створення умов для реалізації потреб в енергетичних ресурсах власними зусиллями; зростання самоактивності та самоуправління об'єкта управління.

Для попередження та боротьби з енергетичною бідністю предметом впливу суб'єктів державного управління має бути сукупність факторів, які є причиною її виникнення. Основні серед них такі: низький рівень доходів, низька енерго-ефективність будівель та високі ціни на енергію. Комбінація основних факторів окреслює коло інших факторів (що, зокрема, характеризують звички користувачів енергії, доступність енергії, особливості приміщення), інтегральний вплив яких призводить до зростання імовірності настання енергетичної бідності. Тому запобігання виникненню енергетичної бідності та боротьба з цим явищем об'єктивно зумовлюють застосування як системного, так і ситуаційного підходів у процесі розробки та імплементації ефективних державно-управлінських рішень.

Список використаних джерел

1. Role and Mission EU Energy Poverty Observatory. URL: <https://www.energypoverty.eu/about/role-and-mission> (дата звернення: 18.06.2019).
2. Italian national energy observatory — launch event. URL: <https://www.energypoverty.eu/news/italian-national-energy-observatory-launch-event> (дата звернення: 18.06.2019).
3. The Government approves the National Strategy against Energy Poverty 2019–2024. URL: <https://seatitan.eu/the-government-approves-the-national-strategy-against-energy-poverty-2019-2024/> (дата звернення: 18.06.2019).
4. Самооцінка домогосподарствами України доступності окремих товарів та послуг (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств) за 2017 рік. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/gdvdg/Arh_sdg_dtp_u.htm (дата звернення: 18.06.2019).
5. Україна на межі енергетичної бідності: як захистити вразливі соціальні групи. URL: <https://www.slideshare.net/ICPS/energetic-ukr> (дата звернення: 27.08.2019).
6. Енергетична бідність. Проблеми та підходи в ЄС та Україні. URL: <http://dixigroup.org/publications/energetichna-bidnist-problemi-ta-pidkhodi-v-yes-ta-ukraini>. (дата звернення: 24.06.2019).
7. Суходоля О. М. Теоретико-методологічні засади забезпечення енергетичної безпеки України. *Стратегічні пріоритети*. 2014. № 2 (31). С. 129–139.
8. Суходоля О. М., Сменковський А. Ю. Енергетичний сектор України: перспектива реформування чи стагнація? *Стратегічні пріоритети*. 2013. № 2 (27). С. 74–80.
9. Вашенко Ю. Організаційно-правові засади боротьби з енергетичною бідністю в Україні у контексті європейської інтеграції. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2013. Вип. 2. С. 33–36.

10. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. ; Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. Київ : НАДУ, 2011. Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. колегія : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. 692 с.
11. Завгородня С. П. Енергетична бідність як наукова категорія та першочергові завдання органів державної влади щодо її подолання. *Науковий часопис Академії національної безпеки*. 2017. № 3–4 (15–16). С. 41–59.
12. Одержувачі субсидій споживають газу набагато більше, ніж сім'ї, які оплачують рахунки самостійно, – «Нафтогаз». URL: https://ua.censor.net.ua/news/3087647/oderjувachi_subsydiyi_spojvayut_gazu_nabagato_bilshe_nij_simyi_yaki_oplachuyut_rahunky_samostiyino (дата звернення: 18.06.2019).
13. Від 0 до 24 тисяч гривень: названо розмір субсидій «живими» грошима. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/10465446-vid-0-do-24-tisyach-griven-nazvano-rozmir-subsidiy-zhivimi-groshima.html> (дата звернення: 18.06.2019).
14. Завгородня С. П. Субсидування населення чи відхід від патерналізму: пошук балансу інтересів особи, суспільства, держави. *Стратегічні пріоритети*. 2018. № 3–4 (48). С. 92–99.
15. Результат монетизації субсидій: 25 % одержувачів не оплатили комунальні послуги вчасно. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/10529643-rezultat-monetizacii-subsidiy-25-oderzhuvachiv-ne-oplatili-komunalni-poslugi-vchasno.html> (дата звернення: 18.06.2019).
16. Про оплату населенням житлово-комунальних послуг. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 18.06.2019).
17. Кабмін хоче списати 80 мільярдів долгов за комуналку – експерт. URL: <https://www.unian.net/economics/finance/10444875-kabmin-hochet-spisat-80-milliardov-dolgov-za-kommunalku-ekspert.html> (дата звернення: 18.06.2019).
18. Opinion of the European Economic and Social Committee on Energy poverty in the context of liberalisation and the economic crisis (exploratory opinion). URL: <http://www.eesc.europa.eu/?i=portal.en.ten-opinions.19528> (дата звернення: 18.06.2019).
19. Energy poverty and vulnerable consumers in the energy sector across the EU: analysis of policies and measures. URL: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/INSIGHT_E_Energy%20Poverty%20-%20Main%20Report_FINAL.pdf (дата звернення: 24.06.2019).
20. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна. Київ, НАДУ, 2010. 820 с.
21. Бакуменко В. Д. Розвиток теорії та методології державного управління : збірка вибр. наук. пр. : у 2 ч. Київ : АМУ, 2015. Ч. 1. 320 с.

References

1. Role and Mission EU Energy Poverty Observatory. (n. d.). *www.energypoverty.eu*. Retrieved from <https://www.energypoverty.eu/about/role-and-mission> (viewed 18.06.2019) [in English].
2. Italian national energy observatory – launch event. (n. d.). *www.energypoverty.eu*. Retrieved from <https://www.energypoverty.eu/news/italian-national-energy-observatory-launch-event> (viewed 18.06.2019) [in English].
3. The Government approves the National Strategy against Energy Poverty 2019–2024. (n. d.). *seatitan.eu*. Retrieved from <https://seatitan.eu/the-government-approves-the-national-strategy-against-energy-poverty-2019-2024/> (viewed 18.06.2019) [in English].
4. Samoosinka domohospodarstvamy Ukrainy dostupnosti okremykh tovariv ta poslug (za danymy vybirkovoho obstezhennia umov zhyttia domohospodarstv) za 2017 rik [Self-assessment of Ukraine's households' availability of certain goods and services (according to the sampling survey of living conditions of households) for 2017]. (n. d.). *www.ukrstat.gov.ua*. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/gdvdg/Arh_sdg_dtp_u.htm (viewed 18.06.2019) [in Ukrainian].
5. Ukraina na mezhi enerhetychnoi bidnosti: yak zahystyty vrazlyvi sotsialni hrupy [Ukraine on the brink of energy poverty: how to protect vulnerable social groups]. (n. d.). *https://www.slideshare.net*. Retrieved from <https://www.slideshare.net/ICPS/energetic-ukr> (viewed 27.08.2019) [in Ukrainian].
6. Enerhetychna bidnist. Problemy ta pidkhody v YeS ta Ukraini [Energy poverty. Problems and approaches in the EU and Ukraine]. (n. d.). *dixigroup.org*. Retrieved from <http://dixigroup.org/publications/energetichna-bidnist-problemi-ta-pidkhodi-v-yes-ta-ukraini> (viewed 24.06.2019) [in Ukrainian].
7. Sukhodolia, O. M. (2014). Teoretyko-metodolohichni zasady zabezpechennia enerhetychnoi bezpeky Ukrainy [Theoretical and methodological principles of ensuring energy security of Ukraine]. *Stratehichni priorytety – Strategic Priorities*, 2 (31), 129–139 [in Ukrainian].

8. Sukhodolia, O. M., & Smenkovsky, A. Yu. (2013). Enerhetychnyi sektor Ukrainy: perspektyva reformuvannia chy stahnatsiia? [Ukraine's energy sector: prospects for reform or stagnation?]. *Stratehichni priorytety – Strategic Priorities*, 2 (27), 74–80 [in Ukrainian].
9. Vashchenko, Yu. (2013). Orhanizatsiino-pravovi zasady borotby z enerhetychnoiu bidnistiu v Ukraini u konteksti yevropeiskoi intehtatsii [Organizational and legal foundations of the fight against energy poverty in Ukraine in the context of European integration]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Yurydychni nauky – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Law*, 2, 33–36 [in Ukrainian].
10. Surmin, Yu. P., & Nadolishnii, P. I., et al. (Eds.). (2011). Metodolohia derzhavnoho upravlinnia [Public administration methodology]. *Entsyklopediia derzhavnoho upravlinnia – Encyclopedia of Public Administration*. (Yu. V. Kovbasiuk, et al. Eds.). Vol. 2. Kyiv: NADU. (692 p.) [in Ukrainian].
11. Zavgorodnia, S. P. (2018). Subsdyvannia naselennia chy vidkhid vid paternalizmu: poshuk balansu interesiv osoby, suspilstva, derzhavy [Subsidizing the population or moving away from paternalism: finding the balance of interests of the individual, society, state]. *Stratehichni priorytety – Strategic Priorities*, 3–4 (48), 92–99 [in Ukrainian].
12. Oderzhuvachi subsydii spozhyvaiut hazu nabahato bilshe, nizh simi, yaki oplachuiut rakhunky samostiino, – «Naftogaz» [The recipients of subsidies consume gas much more than the families that pay their bills themselves, Naftogaz]. (n. d.). [www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/gdvdg/Arh_sdg_dtp_u.htm). Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/gdvdg/Arh_sdg_dtp_u.htm (viewed 18.06.2019) [in Ukrainian].
13. Vid 0 do 24 tysiach hryven: nazvano rozmir subsydii «zhyvymy» hroshyma [From 0 to 24 thousand hryvnias: the size of subsidies is called «living» money]. (n. d.). www.unian.ua. Retrieved from <https://www.unian.ua/economics/finance/10465446-vid-0-do-24-tisyach-griven-nazvano-rozmir-subsydii-zhivimi-groshima.html> (viewed 18.06.2019) [in Ukrainian].
14. Zavgorodnia, S. P. (2017). Enerhetychna bidnist yak naukova katehoriia ta pershocherhovi zavdannia orhaniv derzhavnoi vlady shchodo yii podolannia [Energy poverty as a scientific category and priority tasks of public authorities to overcome it]. *Naukovyi chasopys Akademii natsionalnoi bezpeky – Scientific Journal of the Academy of National Security*, 3–4 (15–16), 41–59 [in Ukrainian].
15. Rezultat monetyzatsii subsydii: 25 % oderzhuvachiv ne oplatyly komunalni posluhy vchasno [The result of monetization of subsidies: 25 % of recipients did not pay for utilities on time]. (n. d.). www.ukrstat.gov.ua. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> (viewed 18.06.2019) [in Ukrainian].
16. Pro oplatu naselenniam zhytlovo-komunalnykh posluh [On payment of housing and communal services by the population]. (n. d.). www.ukrstat.gov.ua. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> (viewed 18.06.2019) [in Ukrainian].
17. Kabmin hochet spisat 80 milliardov dolgov za kommunalku – ekspert [The Cabinet of Ministers wants to write off 80 billion debt for utilities – expert]. (n. d.). www.unian.net. Retrieved from <https://www.unian.net/economics/finance/10444875-kabmin-hochet-spisat-80-milliardov-dolgov-za-kommunalku-ekspert.html> (viewed 18.06.2019) [in Russian].
18. Opinion of the European Economic and Social Committee on Energy poverty in the context of liberalisation and the economic crisis (exploratory opinion). (n. d.). www.ukrstat.gov.ua. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> (viewed 18.06.2019) [in English].
19. Energy poverty and vulnerable consumers in the energy sector across the EU: analysis of policies and measures. (n. d.). www.ukrstat.gov.ua. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> (viewed 24.06.2019) [in English].
20. Surmin, Yu. P., Bakumenko, V. D., & Myhnenko, A. M., et al. (Kovbasiuk Yu. V., Troshchynskyi V. P., Surmin, Yu. P., Eds.). (2010). *Entsyklopedychnyi slovnyk z derzhavnoho upravlinnia – Encyclopedic Dictionary of Public Administration*. Kyiv: NADU. (820 p.) [in Ukrainian].
21. Bakumenko, V. D. (2015). *Rozvytok teorii ta metodolohii derzhavnoho upravlinnia [Development of the theory and methodology of public administration]*. Part 1. Kyiv: AMU. (320 p.) [in Ukrainian].